

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

РОЗВИВАЄМО ГРОМАДЯНСЬКІ КОМПЕТЕНТНОСТІ: ДРУГИЙ КЛАС

Тема
**ВАРТІСТЬ
І ЦІННІСТЬ**

**НАВЧАЛЬНО-
МЕТОДИЧНІ
МАТЕРІАЛИ**

Київ – 2019

Авторський колектив: Банах О.В., Боярчук О.І., Кравчук Л.В., Мирошниченко Т.І.

За загальною редакцією

Бібік Н.М., доктора пед. н., головного наукового співробітника відділу початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України, академіка Національної Академії педагогічних наук України.

Софій Н.З., канд. пед. н., доцента кафедри спеціальної психології, корекційної та інклюзивної освіти Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка.

Рецензенти:

Назаренко Г.А. – доктор педагогічних наук, професор, проректор КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради».

Товкало М.Я. – канд. філол. н., заступник директора Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Навчально-методичні матеріали для педагогів та батьків учнів другого класу із формування громадянської компетентності розроблено Всеукраїнським фондом «Крок за кроком» у рамках Програми сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Pact в Україні. Зміст матеріалів є винятковою відповідальністю Pact та його партнерів і не обов'язково відображає погляди Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) або уряду США.

Розвиваємо громадянські компетентності:

другий клас / За ред. Н.М. Бібік, Н.З. Софій. – Київ:

2019 / Режим доступу www.ussf.kiev.ua

Навчально-методичні матеріали для педагогів та батьків другокласників із формування громадянської компетентності є додатковими навчально-методичними матеріалами до чинних Модельних навчальних програм для другого класу. Це ресурс із конструювання освітнього процесу з акцентом на формування громадянської компетентності учнів Нової української школи.

Пропоновані матеріали мають на меті формувати в дитини власну ідентичність і готовність до змін через вироблення поваги до себе та інших, толерантне ставлення до культурного різноманіття та розбіжності суджень, набуття досвіду взаємодії і співпраці, обмірковування прийнятих у класі, школі, місцевій громаді соціальних норм, а також через активну участь у житті цих спільнот та усвідомлення відповідальності за свої вчинки.

Представлені завдання створено для використання відповідно до структури Модельних навчальних програм Нової української школи. Активні практичні вправи, інформаційні повідомлення, дискусійні та дослідницькі запитання, завдання для індивідуальної та групової роботи ґрунтуються на конструюванні знань, використанні досвіду дитини і відображають діяльнісний підхід до освітнього процесу.

Уміщені види навчальної діяльності з формування громадянської компетентності учнів другого класу можуть бути орієнтиром для роботи педагогів та корисними матеріалами, які допоможуть батькам другокласників глибше зрозуміти шкільні теми, щоб налагодити спільну роботу з дітьми – обговорювати ті проблеми, які цікавлять школярів, розробляти проекти, разом досліджувати навколишній світ.

ISBN 978-5-459-00530-1

ББК 32.973.2-018

ББК 32.882.9

УДК 004.451

ISBN 978-1430226598 англ

© Pact Inc., 2019

© Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», 2019

ПЕРЕДМОВА

Зміни, що відбуваються в сучасній освіті, спонукають нас до розуміння надважливості *цінностей громадянської освіти*. Усе більше звертаємося до понять, що лежать в основі побудови навчання на цінностях: *відповідальність, рівність, права людини, демократія, повага до різноманіття, повага до людської гідності*. Усе глибше обговорюємо їх практичне значення й користь, приходимо до спільного розуміння їхньої сутності, усвідомлюємо, чому вони важливі для кожного громадянина, кожної громадянки.

Як організувати цікавий і захопливий освітній процес сучасного формату, спрямований на формування громадянських компетентностей дітей і їхніх рідних? Відповіддю на це запитання будуть матеріали, розроблені в межах проекту, на допомогу педагогам та родинам учнів. Вони підкажуть крок за кроком, як інтегрувати громадянську освіту у щоденне навчання учнів початкових класів, сприятимуть поглибленню знань, розвитку вмінь і формуванню цінностей.

Працюючи із пропонованим ресурсом, діти ще з початкової школи щоденно набуватимуть практичного досвіду демократичного громадянства. Навчаючись у групах, обговорюючи актуальні питання, розв'язуючи проблемні ситуації, учні розвиватимуть уміння і навички взаємодії і співпраці, критичного мислення, демократичної участі, відповідальності, усвідомлюватимуть цінності свободи і прав людини. Такі системні практичні дії сприятимуть *формуванню способу мислення і поведінки учнів та учениць на основі цінностей демократії*. Інтегрований підхід до організації освітнього процесу відповідно до чинних Модельних навчальних програм допоможе вчителям змодельовати життя за межами класу. Щоб, не ламаючи природу дитини, вчити, виховувати і розвивати її, потрібно усвідомити, що дитина буде вчитися тоді, коли їй цікаво, коли вона в безпеці, коли матеріал поданий зрозуміло, емоційно, і щонайважливіше, він є у сфері зацікавлень дитини.

Посібник зосереджує увагу на тому, що кожна людина (і дитина зокрема) живе та діє серед людей, дотична до історичної і культурної спадщини, причетна до її творення, є часткою шкільної та місцевої громади, усвідомлює власну ідентичність і згодом набуває глибинного розуміння себе як громадянина України та Європи.

Педагоги зможуть використовувати подані у посібнику матеріали як основні або додаткові. Пропоновані розробки містять найрізноманітніші практичні вправи, дискусійні та дослідницькі запитання, які мають спонукати дитину до глибшого вивчення окремих проблем. Така активність потребує співпраці щодо збору відомостей «усної історії», реалізації завдань, які вимагають допомоги батьків або залучення інших дорослих.

Матеріали для читання, навчальні вправи для роботи в групах зазвичай супроводжуються природною для дітей діяльністю – фантазуванням, малюванням малюнків, обговоренням або іншими видами перетворення інформації. Кооперативне навчання на основі інформаційних повідомлень занурюють учнів у ситуації, коли вони виявляють різноманіття і розбіжність суджень, набувають самостійного досвіду співпраці через обмірковування прийнятих у класі правил взаємодії або соціальних норм поведінки в місцевій громаді.

Значна кількість вправ і завдань, про що відзначають педагоги-практики, спрямована на усвідомлення відповідальності за власні вчинки, спонукають до безпосередньої участі в ситуаціях, у яких формуються вміння домовлятися з однолітками для вирішення проблем класу або іншої спільноти.

Важливим у роботі з матеріалами посібника є акцент на формування в учнів власної ідентичності та готовності до змін через вироблення поваги до інших, толерантного ставлення до культурного різноманіття в колі дружньої до дитини спільноти. Пропоновані розробки дають змогу це зробити з цілковитою впевненістю у позитивному результаті.

Щасливе навчання дітей та ваше щасливе вчителювання залежить від вас, дорогі вчителі.

Пам'ятайте, Ви вчите дитину не для школи, а для повноцінного життя, яке вона прикрашатиме своїм сумлінням і добрими вчинками в ім'я України.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчально-методичні матеріали, які допомагають формувати громадянські компетентності учнів другого класу, розроблено за проблемно-тематичним підходом відповідно до структури Модельних навчальних програм Нової української школи. Кожна тема містить такі частини: орієнтовні дослідницькі / проблемні запитання, завдання до теми, очікувані результати теми, очікувані результати учіння для учня, опис видів навчальної діяльності, через опрацювання яких учні досягають очікуваних результатів, використані і рекомендовані джерела, зокрема електронні ресурси.

Види навчальної діяльності, запропоновані в рамках кожної теми, представлені через практичні вправи, інформаційні повідомлення, дискусійні та дослідницькі проблеми, кейси, матеріали для читання, завдання для роботи в групах, самостійної роботи, завдання для батьків (завдання для дитини із залученням батьків), які супроводжуються малюнками, картками, медіаматеріалами тощо.

Кожен вид навчальної діяльності супроводжується докладним описом та переліком орієнтовних навчально-методичних ресурсів, призначеним заощадити час педагогові на пошуки, й одночасно матеріалами, які можуть використовувати батьки для глибшого розуміння теми, надання допомоги дітям у її засвоєнні, спільної роботи, обговорення, розроблення проектів тощо.

Проблемні запитання, представлені до кожної теми, групуються відповідно до 4-х компонентів, які повторюються в кожній темі та забезпечують системність навчання: *пізнання себе; пізнання соціуму; пізнання природи; конструювання нових знань, рефлексія.*

Серед представлених тем такі:

ТЕМА 1. «ЗМІНИ»

Матеріали теми охоплюють ключові проблеми: формування в учня / учениці власної ідентичності та готовності до змін через вироблення поваги до інших, толерантного ставлення до культурного різноманіття і розбіжності суджень, набуття досвіду взаємодії та співпраці через обмірковування прийнятих у класі, школі і місцевій громаді соціальних норм, активна участь у житті цих спільнот та усвідомлення відповідальності за свої вчинки, співпраця з однолітками для вирішення проблем спільноти.

ТЕМА 2. «СПОСОБИ ПІЗНАННЯ»

Матеріали інтегрованої теми «Способи пізнання» спрямовані на формування в дітей розуміння, навіщо людина пізнає світ і що їй у цьому допомагає. Наприклад, різноманітні назви несуть у собі певну інформацію. Однією з таких назв є прізвище. Діти зможуть пояснити, навіщо людям прізвища, що таке «родове прізвище», як утворились їхні прізвища, що вони означають, чому так важливо виявляти повагу до свого прізвища та прізвищ інших людей, і зможуть демонструвати це у повсякденному житті. Діти дізнаються, що джерелом інформації може бути також і колір, як, наприклад, червоний колір світлофора або Червона книга. А ще для пізнання світу людині потрібні важливі якості, такі як спостережливість, уважність, цікавість.

ТЕМА 3. «ТЕРИТОРІЯ»

Виконуючи запропоновані завдання з теми, учні не лише усвідомлюватимуть унікальність території своєї батьківщини і Батьківщини, а й розумітимуть, що замало просто жити на певній території і любитися красою її краєвидів, а потрібно щодня дбати про неї, бути активним і свідомим патріотом, громадянином. Завдяки інтерактивним вправам учні спостерігатимуть і переконуватимуться, що всі ми відрізняємось один від одного уподобаннями, поглядами, національністю, вірою, що кожна людина неповторна і кожна є скарбом для свого народу, і де б ми не мандрували, ми представляємо не лише себе, а й свій народ і рідну країну. Учні складатимуть і розповідатимуть історії про цінності, міркуватимуть і дискутуватимуть про «відповідальність за тих, кого приручили», тих, хто живе поруч із нами на цій ж території. А також задумуються: «А який особистий внесок у покращення життя безпосередньо у своєму населеному пункті я зробив, роблю, можу зробити?». І шукаючи шляхи вирішення суспільних проблем уже сьогодні, формуватимуть відповідальність, виявлятимуть гро-

мадську ініціативу для розв'язання актуальних питань на своїй території, на місцевому рівні та рівні держави.

ТЕМА 4. «СПІЛЬНОТА»

Пропонований зміст цієї теми розкриває сутність проблем шкільної спільноти, прав у школі, обов'язків учнів перед шкільною громадою, вироблення правил співпраці у класі, формування цінностей, якими люди об'єднані в суспільстві. Матеріали орієнтовані на формування в учня/учениці власної ідентичності й готовності до змін через вироблення поваги до інших, толерантного ставлення до культурного різноманіття та розбіжності суджень, набуття досвіду взаємодії і співпраці через обмірковування прийнятих у класі, школі, місцевій громаді соціальних норм, активну участь у житті цих спільнот та усвідомлення відповідальності за свої вчинки.

ТЕМА 5. «ВАРТІСТЬ І ЦІННІСТЬ»

Під час роботи над інтегрованою темою «Вартість і цінність» учні дізнаються, що таке цінність, чому і яка праця є цінною, чому є цінним те, що люди створюють разом, що впливає на якість виконання того чи іншого завдання, навіщо потрібні мрії, у чому їх цінність і що допомагає людині здійснювати свої мрії. Важливо, щоб діти не тільки зрозуміли, навіщо людям трудитися, що від власного ставлення до праці залежить успіх і добробут людини, а й могли навести приклади із реального життя: свого, своїх рідних, сусідів тощо.

ТЕМА 6. «ХОЧУ, МОЖУ, ТРЕБА»

Завдання, запропоновані в межах теми, орієнтовані на формування в учнів відповідальності, упевненості в своїх силах, ощадливості й поміркованості, усвідомлення ролі знань та ініціативи у громадському, особистому житті й подоланні життєвих перешкод, усвідомлення своєї унікальності як особистості, почуття власної гідності. Виконуючи завдання, діти аналізуватимуть свої звички, дискутуватимуть про бажання, потреби, мрії людей, обговорюватимуть спільні й індивідуальні цінності, можливості, повноваження та відповідальність самоврядних органів своєї класної громади, змінюватимуть правила, пояснюватимуть необхідність їхнього дотримання.

ТЕМА 7. «ІДЕЇ – ВИНАХОДИ – ВІДКРИТТЯ»

Матеріали теми орієнтовані на формування в учня / учениці впевненості, відповідальності, бажання змінити світ на краще, усвідомити роль природи у винахідництві, підвести до розуміння, що діяльність винахідників покращує якість життя, а спостереження за об'єктами живої та не живої природи, предметами, може спонукати до нових ідей та винаходів. Виконуючи завдання, діти вчаться аналізувати, спостерігати, порівнювати, узагальнювати, зацікавлюються дослідженнями та експериментами, вчаться критично мислити, приймати ідеї інших та висувати свої, розглядати природу як скарбницю винаходів.

ТЕМА 8. «РУХ І ЧАС»

Усе довкола перебуває в русі, усе зазнає змін із часом. Що таке час? Ми всі відчуваємо плинність часу, але пояснити словами, що це, непросто. Запропоновані види діяльності дають змогу дітям зрозуміти, відчути цінність руху та часу – для кожного особисто, для природи і суспільства загалом. В рамках активностей діти дискутуватимуть, чи можна подорожувати в часі, зробити добру справу за одну хвилину, що потрібно намагатись робити швидко, а з якою справою не можна поспішати, чому так багато одиниць виміру часу, звирятимуть свій «біологічний годинник». Учні розкладатимуть на часовій шкалі свій вчорашній день й аналізуватимуть, що найкращого і цінного було в цьому дні, а скільки часу було згаяно, втрачено, що важливе варто зробити сьогодні, а що запланувати на завтра.

*Крок за кроком ми рухаємося в часі – у майбутнє.
І тільки від нас залежить, як ми скористаємося цими ресурсами
і витворимо себе й нашу державу!*

ТЕМА: «Спільнота»

	Навчальна діяльність	7
1	Розгадування ребуса	12
2	Вправа «Карти наших цінностей»	13
3	Робота з хмарою тегів	13
4	Читання казки Марії Чумарної «Сумлінна праця»	14
5	Вправа «Обговорення-розмірковування»	15
6	Перегляд мультфільму «Про користь меду»	16
7	Приготування медових бутербродів	17
8	Створення лепбука «Чому співпраця – це цінність?»	17
9	Бесіда за картиною Катерини Дудник «Маленькі мандрівники»	18
10	Вправа «Асоціативний куц»	18
11	Вправа «Вільне письмо»	19
12	Читання вірша Надії Красоткіної «Якщо є мрія»	19
13	Перегляд мультфільму «Це наше і це твоє. Літак «Мрія»	20
14	Слухання казки «Дерево щастя»	21
15	Покроковий план дій щодо здійснення мрії	21
16	Вправа «Що я беру із собою?» Рефлексія	21

Орієнтовні дослідницькі/проблемні запитання:

Які є цінності?

У чому цінність праці?

Які бувають мрії?

Для чого народжуються мрії?

Що потрібно для здійснення мрій?

Як залишитися собою серед інших у спільноті?

Завдання:

1. Розкрити суть поняття «цінність».
2. Формувати в учнів цінність праці.
3. Формувати уяву та фантазію учнів, без яких неможливо зрозуміти цінність мрій.

Очікувані результати:

Учні **знатимуть**:

- ✓ навіщо людям працювати;
- ✓ у чому полягає цінність створеного разом;
- ✓ що впливає на якість виконаного завдання;
- ✓ що потрібно для здійснення мрії

та **вмітимуть**:

- ✓ пояснити, яка діяльність приносить і радість, і користь;
- ✓ пояснити, що кожен учинок має наслідки;
- ✓ розповісти, як від власного ставлення до праці залежить успіх і добробут людини;
- ✓ попросити допомоги при потребі;
- ✓ розрізнити корисні і шкідливі продукти харчування;
- ✓ пояснити, у чому цінність мрії;
- ✓ взаємодіяти в парах і групах для досягнення цілей.

Загальні очікувані результати навчання учнів другого класу, спрямовані на формування громадянських компетентностей

Приклади навчальної діяльності	Очікувані результати учіння	Дескриптори компетентностей для демократичної культури
 1 Розгадування ребуса	Об'єднується з іншими дітьми у групу для навчання та гри. Запитує про значення незрозумілого слова в дорослих або довідується про це за допомогою цифрового пристрою (пошуковика).	Може визначити схожість та різницю між новою та вже відомою інформацією. Використовує докази, щоб підтвердити свою думку.
 2 Вправа «Карти наших цінностей»	Створює прості аудіальні медіапродукти (презентує роботу групи) з допомогою вчителя / вчительки, зважає на мету й аудиторію. Об'єднується з іншими дітьми у групу для навчання та гри.	Використовує докази, щоб підтвердити свою думку. Може критично відображати власні цінності та переконання. Шукає роз'яснення нової інформації, отриманої від інших людей, якщо це потрібно. Вибудовує доброзичливі стосунки з іншими людьми.
 3 Робота з хмарою тегів	Передає інформацію в таблицях, схемах із допомогою вчителя / вчительки.	Може визначити схожість та різницю між новою та вже відомою інформацією. Використовує докази, щоб підтвердити свою думку. Уважно слухає інших людей.
 4 Читання казки Марії Чумарної «Сумлінна праця»	Розповідає про власні почуття та емоції від прослуханого та побаченого. Читає правильно та виразно вголос різні тексти (вірші, народні і літературні казки, оповідання, графічні та інформаційні тексти) залежно від мети читання. Розповідає, про що текст, відповідає на запитання за змістом прочитаного. Пояснює, яка діяльність приносить і радість, і користь. Пояснює, що кожен учинок має наслідки, спираючись на власний досвід та на приклади літературних героїв, персонажів мультфільмів тощо. Розповідає, як від власного ставлення до навчання залежить його / її успіх і добробут в майбутньому. Описує цінність створеного разом. Складає перелік чеснот / рис характеру, якими володіє літературний персонаж чи історична постать.	Показує, що він/вона бере відповідальність за свої вчинки. Виявляє бажання взаємодіяти та працювати з іншими людьми. Може спілкуватися зі сторонами конфлікту з повагою.
 5 Вправа «Обговорення-розмірковування»	Обговорює з іншими інформацію, яка зацікавила. Обговорює зміст і форму простого медіатексту (світлина, фотоколаж, листівка, мультфільм). Висловлює власні думки і почуття з приводу прослуханих / переглянутих простих медіатекстів (світлина, мультфільми, комп'ютерні ігри, реклама тощо). Запитує, щоб довідатися більше про природу.	Використовує докази, щоб підтвердити свою думку. Уважно слухає інших людей. Виявляє повагу до інших людей на рівні з собою. Шукає роз'яснення нової інформації, отриманої від інших людей, якщо це потрібно.

Приклади навчальної діяльності	Очікувані результати учіння	Дескриптори компетентностей для демократичної культури
	Розповідає про можливі загрози з боку тварин, пояснює, як діяти в разі загрози. Визначає осіб, які можуть надати допомогу в разі небезпеки. Описує приклади діяльності служб допомоги в небезпечних ситуаціях та ідентифікує їх телефони. Демонструє, як попросити допомоги при потребі. Пояснює, яку просту першу допомогу можна надати. Визначає, що дає природа людині. Розповідає про свої права і обов'язки як учасника / -ці шкільної та місцевої громад, пояснює важливість цих прав і обов'язків.	
 6 Перегляд мультфільму «Про користь меду»	Розповідає про власні почуття та емоції від прослуханого та побаченого. Словесно моделює власну поведінку на прикладі вчинків персонажів. Описує деякі найважливіші винаходи людства. Розрізняє корисні і шкідливі продукти харчування. Описує безпечне й відповідальне вживання їжі. Пояснює, що кожен учинок має наслідки, спираючись на власний досвід та на приклади літературних героїв, персонажів мультфільмів тощо. Визначає, що дає природа людині.	Показує, що він/вона бере відповідальність за свої вчинки. Може зрозуміти, коли товариш потребує його/її допомоги. Працюючи у групі, виконує свою частку групової роботи.
 7 Приготування медових бутербродів	Розповідає про власні почуття та емоції від прослуханого та побаченого. Визначає, що дає природа людині. Розрізняє корисні і шкідливі продукти харчування. Описує безпечне й відповідальне вживання їжі.	Може зрозуміти, коли товариш потребує його/її допомоги. Працюючи у групі, виконує свою частку групової роботи. Виявляє бажання взаємодіяти та працювати з іншими людьми. Показує, що він/вона бере відповідальність за свої вчинки.
 8 Створення лепбука «Чому співпраця – це цінність?»	Створює прості візуальні медіапродукти (лепбук, книжечка) з допомогою вчителя / вчительки, зважає на мету й аудиторію. Описує цінність створеного разом.	Використовує докази, щоб підтвердити свою думку. Може зрозуміти, коли товариш потребує його/її допомоги. Працюючи у групі, виконує свою частку групової роботи. Виявляє бажання взаємодіяти та працювати з іншими людьми. Показує, що він/вона бере відповідальність за свої вчинки.

Приклади навчальної діяльності	Очікувані результати учіння	Дескриптори компетентностей для демократичної культури
9 Бесіда за картиною Катерини Дудник «Маленькі мандрівники»	Уважно вислуховує думку співрозмовника, висловлює свій погляд, шануючи гідність інших. Використовує фактичний зміст (хто?, що?, де?, коли?) для перетворення усної інформації.	Може визначити схожість та різницю між новою та вже відомою інформацією. Використовує докази, щоб підтвердити свою думку. Може висловити свою думку на задану проблему.
10 Вправа «Асоціативний кущ»	Малює або добирає ілюстрації, створює мапу думок до почутого. Поповнює власний словниковий запас. Описує цінність створеного разом.	Може висловити свою думку на задану проблему.
11 Вправа «Вільне письмо»	Об'єднується з іншими дітьми у групу для навчання та гри. Описує цінність створеного разом.	Шукає роз'яснення нової інформації, отриманої від інших людей, якщо це потрібно. Вибудовує позитивні стосунки з іншими людьми в групі. Працюючи у групі, виконує свою частку групової роботи.
12 Читання вірша Надії Красоткіної «Якщо є мрія»	Уважно вислуховує думку співрозмовника, висловлює свій погляд, шануючи гідність інших.	Може визначити схожість та різницю між новою та вже відомою інформацією. Використовує докази, щоб підтвердити свою думку. Може висловити свою думку на задану проблему. Уважно слухає інших людей.
13 Перегляд мультфільму «Це наше і це твоє. Літак «Мрія»	Висловлює власні думки і почуття з приводу прослуханих / переглянутих простих медіатекстів (мультфільми).	Виявляє повагу до інших людей на рівні з собою.

Приклади навчальної діяльності	Очікувані результати учіння	Дескриптори компетентностей для демократичної культури
14 Слухання казки «Дерево щастя»	Спостерігає за діалогом, де висловлюються різні погляди на предмет обговорення, підтримує одну з точок зору. Об'єднується з іншими дітьми у групу для навчання та гри. Уважно вислуховує думку співрозмовника, висловлює свій погляд, шануючи гідність інших. Обговорює зміст і форму простого медіатексту (мультфільм), виявляє (з допомогою вчителя / вчительки) очевидні ідеї у простих медіатекстах. Висловлює власні думки і почуття з приводу прослуханих / переглянутих простих медіатекстів (мультфільми). Добирає приклади із власного досвіду, які свідчать про його / її відповідальне ставлення до обов'язків як члена шкільної та місцевої громад.	Виявляє бажання взаємодіяти та працювати з іншими людьми. Показує, що він/вона бере відповідальність за свої вчинки. Уважно слухає інших людей. Може висловити свою думку на задану проблему.
15 Покроковий план дій щодо здійснення мрії	Передає інформацію в таблицях, схемах із допомогою вчителя / вчительки. Підтримує й ініціює діалог на теми, які викликають зацікавлення. Створює прості візуальні медіапродукти (фото, листівка, комікс, книжечка, стіннівка, колаж тощо) з допомогою вчителя / вчительки, зважає на мету й аудиторію.	Виявляє бажання взаємодіяти та працювати з іншими людьми. Показує, що він/вона бере відповідальність за свої вчинки. Уважно слухає інших людей. Може висловити свою думку на задану проблему.
16 Вправа «Що я беру із собою?» Рефлексія	Розповідає про власні почуття та емоції від прослуханого та побаченого. Уживає відповідну до ситуації спілкування лексику і несловесні засоби (жести, міміка тощо)	Може описати, яким чином його/її думки та емоції впливають на його/її поведінку. Висловлює переконання, що він/вона може здійснити діяльність, яку він/вона запланував(-ла). Може визначити схожість та різницю між новою та вже відомою інформацією. Використовує докази, щоб підтвердити свою думку.

Учитель пропонує учням розгадати ребус:

Після озвучення проблемного запитання діти пояснюють на конкретних прикладах, що для них є цінним, а потім виходять на узагальнення, що означає слово «цінність». Для спрощення завдання можна підготувати картки з різними малюнками і попросити учнів по черзі витягувати картку і вголос розмірковувати, чи намальовані річ/ явище/ емоція/ почуття є для дитини цінним, чи ні.

Завдання для дітей:

- ✓ Поясніть, як ви розумієте значення слова *цінність*?

Учитель пропонує учням самостійно скласти карти індивідуальних цінностей.

За допомогою цієї карти діти проводять дослідження та:

- з'ясовують, що є цінним для однокласників;
- дізнаються, чи є діти в класі, які назвали однакові цінності.

Учні разом з учителем будують діаграму цінностей класу, роблячи висновок, що ми різнимось між собою щодо цінностей, але багато цінностей у нас спільних, і це нас об'єднує.

Завдання для дітей:

- ✓ Розгляньте хмару тегів «Цінності».
- ✓ Об'єднайте цінності у дві групи.
- ✓ Прокоментуйте та поясніть свій вибір.

Коментар для вчителя:

Попросіть дітей доповнити списки, продовжуючи разом перелічувати цінності. Зверніть увагу дітей на те, що людині потрібне і матеріальне, і нематеріальне. Обговоріть цінність матеріального і нематеріального в житті людини. Що важливіше?

Можна запропонувати у групах виписати 10 цінностей, особливо важливих для учнів, їхніх родин, України, полічити спочатку матеріальні, а потім нематеріальні цінності, і на основі цього зробити висновок, які цінності переважають.

Варто зробити висновок, що сьогодні найбільшими цінностями є здоров'я людини, дружба, любов, мир.

Учитель просить учнів послухати казку і поміркувати, про які цінності тут ідеться.

Вирішив Ведмідь у лісі хату збудувати та скликає собі помічників: «Приходьте, звірі, будемо разом хату будувати: у стужу й негоду завітаєте до мене в гості, – чаю з медом поп'ємо, зігріємось!».

Лисичка почула, що Ведмідь кличе до роботи та ще й платити збирається, прибігла першою. Взялися до праці Осел, Вовк, а там і Зайчик прибіг, і борсук у помічники напросився.

Осел, хоч упертий, та зате дрова возить терпляче, поки на нього ніхто не крикне. А образиться на Лисичку, бо та з нього кепкує, – стоїть увесь день, а з ним і робота. Вовк усіх підганяє, аби швидше, – кидає абияк колоду на колоду, де стіна падає – кілками підпирає. Лисичка усе перед Ведмедем крутиться та розхвалює себе, як раненько вона встала та як у неї ніжки натомилися.

А тим часом Борсук із Зайцем акуратно відмірюють деревину, борсук обгризає кожну колодину, аби рівненько склалися одна до другої. А Ведмідь гарно припасовує колоду до колоди.

Коли нарешті прийшов час розраховуватися за роботу, Ведмідь кожному дав різну плату. Дехто із звірів обурювався: «Це нечесно, я більше трудився!».

«Найдорожче я оцінив сумлінну працю», – сказав Ведмідь.

[Джерело.](#)

Учителеві варто запитати, чи були для когось незрозумілі слова, і в разі потреби попросити однокласників пояснити їхнє значення або зробити це самому.

Індивідуальна робота з текстом:

Учитель просить учнів записати на картках, про які цінності йшлося в тексті? Чи ці цінності важливі для кожного? Чому?

Запитання для обговорення в класі:

- ✓ Хто із звірят отримав за свою працю найбільшу платню, а хто – найменшу? Чому?
- ✓ Що означає «оцінити»? (Призначати ціну чому-небудь, визначати вартість чогось; розуміти, визнавати цінність).
- ✓ Чію працю Ведмідь оцінив найдорожче? Чому? (цінував чужу працю, визнавав її цінність; був справедливим).
- ✓ Чому праця приносить і радість, і користь?
- ✓ У чому полягає цінність створеного разом?
- ✓ Як ставлення героїв казки до роботи вплинуло на її якість?
- ✓ Чи впливає наше ставлення до навчання на наш успіх і добробут? Поясніть.
- ✓ Як від нашого ставлення до навчання сьогодні залежить успіх і добробут у майбутньому?
- ✓ Хто із героїв казки ставився до праці як до цінності? Обґрунтуйте свою відповідь.
- ✓ У чому полягає цінність праці?

Вправа «Обговорення-розмірковування»

Завдання для дітей:

- ✓ Продовжте речення: *Працьовиту людину порівнюють із ... , тому що*
- ✓ Розкажіть, чим цінна бджола? (Мед, прополіс, перга, квітковий пилок та інші продукти бджільництва — безцінні для людини, вони з'являються завдяки клопіткій, постійній праці бджілок).
- ✓ Розгляньте світлини. Складіть розповіді про те, як українці оцінили працю бджілки-трудівниці (робота в групах).

Пам'ятник бджолі
в селі Вучкове
Міжгірського району
на Закарпатті

Пам'ятник бджолі в місті Тернополі

Пам'ятник бджолі
в Маневичах Волинської
області

За допомогою Google з'ясуйте, чи встановлено пам'ятники:

- бджолі в інших країнах світу;
- іншим кохам.

Матеріал для вчителя

Здавна бджола в Україні вважається священною комахою. Спостерігаючи за життям бджолиної сім'ї, людина знаходила в ньому багато повчального і для себе. Не дивно, що в народі стільки приказок про бджолину працюватість, рішучість, з якою вони захищають своє житло від сторонніх посягань і, звичайно ж, про мед.

Минали часи, і бджола ставала більш зрозумілою, люди почали тримати їх поближче до свого дому, у саморобних житлах — вуликах. У народі вважають, що саме Зосима і Саватій навчили людей правильно утримувати свою пасіку. Саме при житті цих святих, у п'ятнадцятому столітті, крилаті трудівниці почали «приручатись». Тому і не дивно, що на іконах вони зображені з різним пасічним знаряддям того часу: драбиною, вірьовкою, навіть сокирою чи ножом. В минулі часи при вході на пасіку обов'язково була ікона із зображенням Зосими і Саватія, а пасічник, не помолившись, не починав своєї праці. Це важливо і сьогодні — на пасіці нічого робити не тільки людині з брудними руками чи в брудному одязі, а і з брудними помислами на душі. [Джерело.](#)

Перегляд мультфільму «Про користь меду»

Учитель зацікавлює учнів переглядом мультфільму, кажучи, що інформація, про яку дізнаються діти, буде цінною – і корисною, і цікавою.

Перед переглядом учитель запитує учнів, чи люблять вони мед, чому? Яку користь він приносить?

Етимологічна хвилинка

Українська назва тварини «ведмідь» теж має стосунок до меду.

Ведмідь – той, хто відає / знаєця на меді.

Завдання для дітей:

- ✓ Розкажіть, у чому цінність меду, спираючись не тільки на власний досвід, а й на інформацію з мультика.
- ✓ Продовжте речення: *Мама нагодувала ведмедика (яким?) медом.*
- ✓ Поміркуйте, з якої рослини який мед отримують. Запишіть відповідні цифри в таблиці.

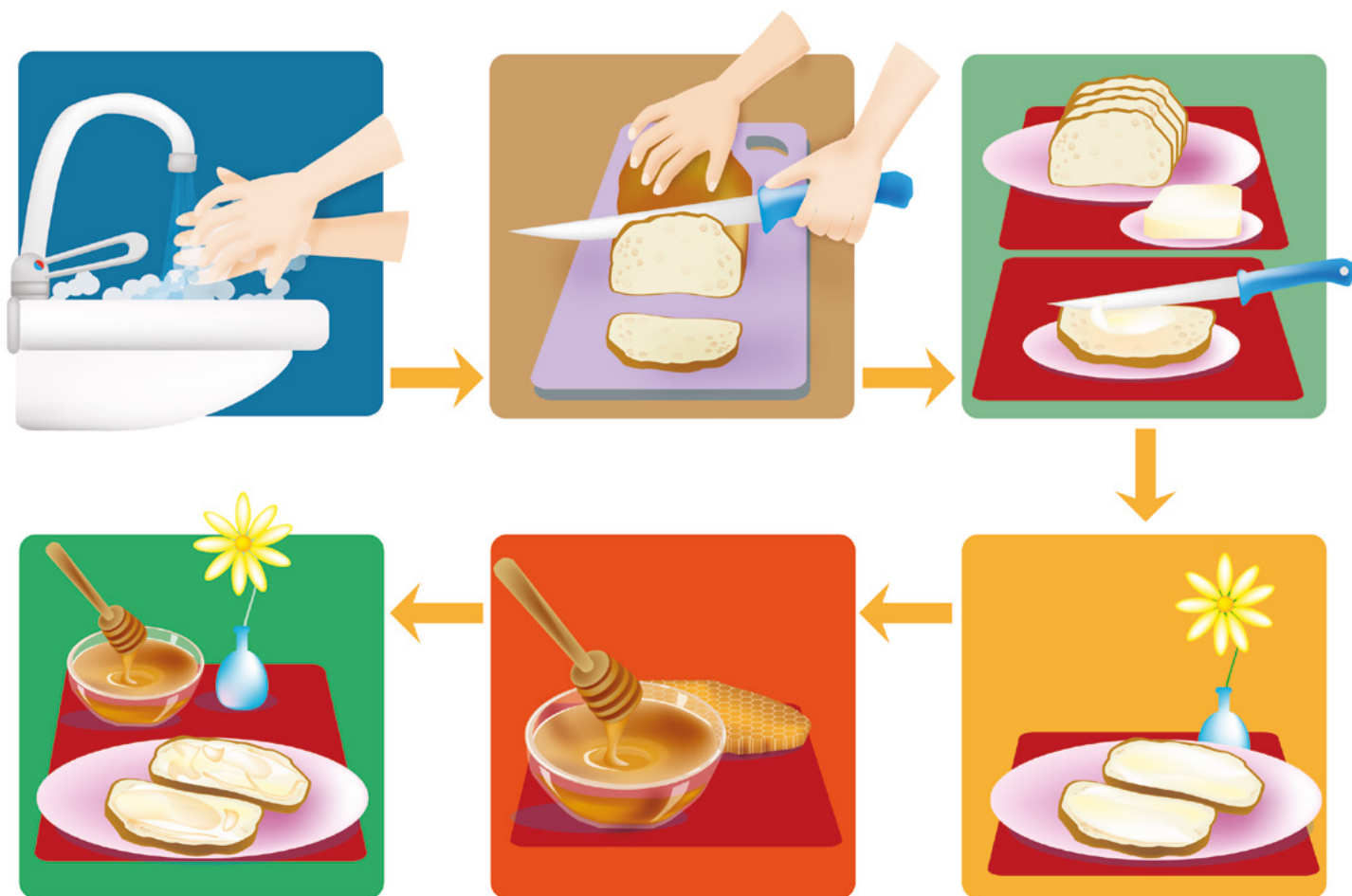
- А Акацієвий
- Б Липовий
- В Гречаний
- Г Соняшниковий
- Д Лісовий

А	
Б	
В	
Г	
Д	

Приготування медових бутербродів

Учитель пропонує дітям приготувати бутерброди за інструкцією (робота в групах). Діти пригощають ними своїх однокласників і розмовляють про те, чим корисний мед, особливо взимку, чому його варто вживати замість цукру і чи вживають українці мед за святковим різдвяним столом.

Учитель пропонує другокласникам оцінити свою роботу в групі за такими критеріями:

1. Чи корисним/ -ою я був/-ла для групи?
2. Яку користь я приніс/принесла, що конкретного зробила?
3. Чи сподобалися мені результати нашої праці?
4. Чи вдалося мені допомогти комусь під час приготування бутербродів. (У цьому найбільша цінність співпраці).

Створення лепбука «Чому співпраця – це цінність?»

Учні в малих групах обмірковують відповіді на запитання щодо цінності співпраці і намагаються зобразити свої ідеї за допомогою лепбука.

Як виготовити цікавий об'ємний лепбук, дивіться тут: <https://naurok.com.ua/post/10-idey-schodo-stvorenniya-skladovih-elementiv-lapbook>

9 Бесіда за картиною Катерини Дудник «Маленькі мандрівники»

Учитель просить учнів розглянути картину й уявити себе котримсь із персонажів.

Завдання для дітей:

- ✓ Розгляньте картину. Що відчуваєте, коли дивитеся на зображене?
- ✓ Ким із персонажів ви себе уявляєте? Чому?
- ✓ Опишіть картину від імені персонажа, який сидить на рибі-кораблі.
- ✓ Як ви думаєте, чи співпрацюють діти, які мандрують таким кораблем? Поясніть свою відповідь.
- ✓ Розкажіть один одному, що особливого, вражаючого або незвичайного ви побачили на картині.
- ✓ Поставте один одному запитання про зображення.
- ✓ Обговоріть у групі, коли таке може трапитися (у снах, казках, небилицях, дитячих іграх, фантазіях і мріях).
- ✓ Подумай про те, що б трапилось, якби картина ожила?
- ✓ Яку б назву ви дали картині?
- ✓ Що хотіла художниця сказати цією картиною?
- ✓ Про що, на вашу думку, мріють діти, зображені на картині?

10 Вправа «Асоціативний куш»

Учитель пропонує дітям подумати про те, чи мрії є цінністю? Але для цього варто з'ясувати, що таке «мрія».

Завдання для дітей:

- ✓ Поясніть, як ви розумієте значення слова «мрія»?
- ✓ На смужках паперу напишіть, що спадає на думку, коли чуєте слово «мрія». (Одне слово – одна смужка).
- ✓ Складіть асоціативний куш.

Діти озвучують свої асоціації і прикріплюють смужки з написами на аркуш паперу, розташований на класній дошці чи на стіні у вигляді своєрідного «куща», який поступово «розростається».

Мій словничок

Мрія – процес фантазування, під час якого людина прогнозує деякі майбутні події, настання яких вона натхненно бажає. Слово «мрія», за однією з версій, винайшов український письменник Михайло Старицький, утворивши його з дієслова «мріти» («неясно виднітися», «бовваніти»). [Джерело.](#)

Матеріал для вчителя і батьків

[Відеоурок «Як виникло слово «мрія?»](#)

Наприкінці вправи діти повертаються до запитання, чи мрії є цінністю і чому?

11 Вправа «Вільне письмо»

Завдання для дітей:

- ✓ На смужці паперу запишіть свою мрію.
- ✓ Ще раз прочитайте написане. Поставте собі запитання: Чим ця мрія цінна? Чи буду я щасливий/-а, коли ця мрія здійсниться? *Що дасть мені ця мрія? Що дасть моя мрія іншим?*
- ✓ Якщо маєте бажання, поділіться своєю мрією з однокласником/-цею у парі, якщо ж мрія таємна, можете її не обговорювати.

Інформація для вчителя і батьків

Близько 38% батьків взагалі не мають уявлення, про що мріють їхні діти. Найбільш «недочуваними» є саме нематеріальні бажання. Якщо ж батьки говорять дитині, що здійснення будь-якої мрії – це можливо і що є надія на те, що вона здійсниться, у дитини з'являється прагнення йти до своєї мети. Якщо ж батьки кажуть, що мрія нездійсненна або ж «перекладають» на дитину власні нереалізовані плани, дитина відчуває біль, у неї нівелюється потреба у «світі мрій», вона фокусується на задоволенні винятково матеріальних бажань.

Джерело: wish.1plus1.ua/news/pro-so-mriut-diti

12 Читання вірша Надії Красоткіної «Якщо є мрія»

Учитель просить учнів прочитати вірш і поміркувати над тим, навіщо мрії персонажеві цього твору?

Якщо є мрія

Яке це щастя, як людина мріє,
Тоді у неї є мета в житті.
Є сподівання, прагнення, надія,
Якись завдання радісні й прості.
Вона живе і хоче щось робити,
Спішить до мрії власної дійти.
Тоді їй цікавіше в світі жити
І треба добрим справам лік вести.

Н. Красоткіна. [Джерело.](#)

Учитель пропонує учням у малих групах разом обговорити, навіщо мрії конкретно кожному з нас і на основі цієї розмови укласти асоціативну / розумову карту «Навіщо нам мрії?».

13

Перегляд мультфільму «Це наше і це твоє. Літак «Мрія»

Перед переглядом цього мультика учитель наголошує учням, що великою цінністю для кожної людини є можливість пишатися своєю Батьківщиною і її працьовитими людьми. Українці пишаються тим, що створили найбільший у світі літак.

Див. мультфільм за [посиланням](#).

Інформація для вчителя:

Найбільший, найважчий та найпотужніший у світі транспортний літак називається «Мрія». Його довжина – як потяг метрополітену. Завширшки – з Олімпійській стадіон. У собі він може перевезти 50 слонів або аж два кашалоти! Про «Мрію» можна сказати: це – наше і це – твоє, оскільки літак створили в Києві, на підприємстві «Антонов».

Наша «Мрія» – найбільший рекордсмен з усіх літаків планети! У світі його називають швидкою допомогою. Чимало рейсів «Мрії» – це перевезення саме гуманітарних вантажів в усі куточки світу, які пережили те чи інше природне лихо.

Завдання для дітей:

- ✓ Розкажіть, що ви відчуваєте після перегляду мультфільму?
- ✓ Поясніть, як ви розумієте вислів: Усе, що зроблене людиною, колись було мрією.

Слухання казки «Дерево щастя»

Другокласники слухають (дивляться) казку за [посиланням](#).

Запитання для обговорення:

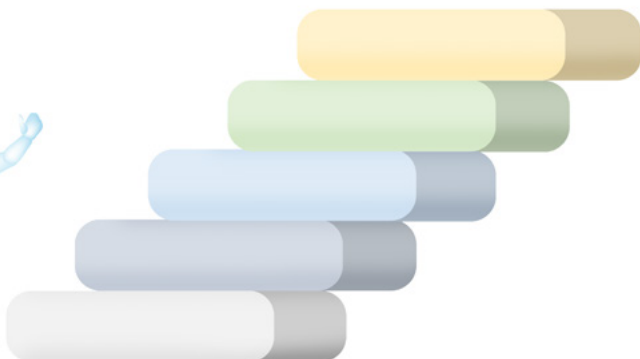
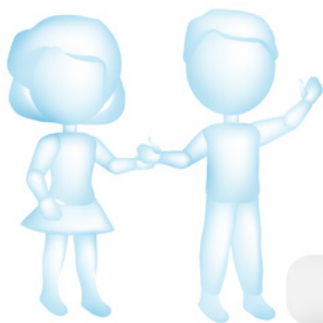
- ✓ Чи щастя, на думку автора, пов'язане зі здійсненням мрій? Чому?
- ✓ Як розумієте вислів «мрії розквітли»?
- ✓ Чи всі мрії, які задумала дівчинка, «розквітли»?
- ✓ Що таке справжня мрія?
- ✓ Що означає вислів «У кожної мрії – своє обличчя»?
- ✓ Чому деякі мрії стають туманом?

Покроковий план дій щодо здійснення мрії. Робота в групах

Учитель окреслює індивідуальне завдання для учнів – укласти план дій для здійснення мрії, заповнивши сходинки, подані на схемі, знизу догори.

Завдання для членів малих груп:

- ✓ Поділитися власною мрією, якщо вона не є таємною, і розповісти про покроковий план дій щодо здійснення цієї мрії.
- ✓ Знайти спільні кроки, які об'єднують кількох членів групи.
- ✓ Подумати, які цінності/ риси характеру потрібні людині для досягнення цих мрій.

Рефлексія «Що я беру із собою?»

На завершення розмови вчитель просить поміркувати про користь навчальних занять про цінності:

- ✓ Що цінного для себе ви дізналися?
- ✓ Чи зміниться щось у вашому житті: вчинках, ставленнях, мріях – після наших роздумів і вправ?

Використані джерела:

1. [З любов'ю до дітей. Казка «Дерево щастя».](#)
2. [Красоткіна Н. Якщо є мрія.](#)
3. [Мудрі казки. Користь меду.](#)
4. [Це наше і це твоє. Літак «Мрія»: мультфільм.](#)
5. [Чумарна М. Сумлінна праця.](#)
6. [Як виникло слово «мрія».](#)
7. [Як створювати лепбук.](#)